

АФОРИЗМИТЕ НА ЦАНКО ЦЕРКОВСКИ

Димитър Рачев Димов

Израсъл в борческа Бяла черква, В.-Търновски окръг, закърмен с революционните идеи на Бачо Киро Петров, Цанко Бакалов Церковски свързва най-тесно своя живот и дейност с борбите на българския народ против буржоазно-монархическото господство, за свобода, социална правда и народна република.

Отвратен от мракобесието в буржоазното училище, Церковски извършва дълги пътувания из страната, целейки да опознае както нейните природни хубости, така и живота на обикновените трудови хора. За него читалищата и библиотеките са най-ценното нещо, тъй като му разкриват историята на човечеството, дават му възможност да се запознае с творчеството на великите световни писатели, да насити младата си и жадна за борба душа с прогресивната наука, със свободолюбивата човешка мисъл и култура, да намери своето място в живота. „В Пловдивската библиотека — пише Церковски — през цели осем месеца аз бях най-редовният и най-ранен посетител.“¹

Като творческа личност Церковски се формира под влияние на възрожденския патос и демократизма, на социализма и народничеството, на народната песен и руската класическа литература.

Дружбата му с Георги Бакалов, Никола Хр. Габровски, Михаил Иванов, Димитър Благоев, Вела Благоева, Янко Сакъзов и Васил Мавриков, видни социалистически дейци, разширява неговия поглед, затвърдява вярата му в събарянето на буржоазния свят и възтържествуването на социализма.

Цанко Церковски, макар да се отклонява от социалистическото движение в края на XIX в., в общественно-политическата си и литературна дейност се проявява като борец за републиканско-демократично управление, като непримирим противник на капиталистическия гнет и експлоатация, с което допринася за изтръгването на селските маси от влиянието на буржоазните партии и техните правителства.

В своето творчество, с което се явява представител на демократичната българска литература и култура, Церковски разкрива своите идейни и морални позиции. Той е пословично честен и безпределно верен на трудовия народ. „Цанко се отдале на земеделските идеи — изтъква неговата другарка Гана Ц. Бакалова, — занемари семейството си, чиито нужди растяха. Мъжът ми беше министър и аз все още ходех на нивата със свинските цървули. „Моята жена едно трябва да разбере: къща няма да ѝ направя и в колиба ще умре“². „Церковски стана министър на железниците — подчертава Ал. Стамболийски, — там, където стават търговете, там, където падат министрите, там, където става най-голяма корупция. На Церковски се прави опит, дават

¹ Архив на Ц. Церковски в къща-музей „Ц. Церковски“ — с. Бяла черква, В.-Търновски окръг, инв. № 144.

² В. Селянка, бр. 3 от 25. XI. 1932.

му се на ръка 80 000 лева да прокара един търг. Той изгонва онзи, който му предлага тези 80 000 лева, и го изгонва по такъв позорен начин, че той дожда да се оплаква от грубостите на инак добродушния Цанко. Цанко Церковски, треперящ от гняв, ми докладва за тая сцена и аз видях тогава каква несъкрушима гранитна скала представлява той в министерския кабинет¹.

Ц. Церковски бива погубен от царборисова България. Той умира с ясното съзнание, че е изпълнил достойно своя дълг като поет и гражданин към народа и родината. В писмото си до своя син Румен от 26. IX. 1924 г. Ц. Церковски пише, „че баща ти няма [пари — б. м. — Д. Р. Д.], защото е бил честен човек, защото е служил честно на Отечеството си и че теглото му сега тук [Софийският централен затвор — б. м. — Д. Р. Д.], униженията му, беднотията му са ваша гордост, ваше богатство“¹.

По случай 100-годишнината от рождението му публикуваме афоризми от неговия „Мусински дневник“ (1895—1896 г.), който се пази в Окръжния исторически музей — гр. В. Търново:

Този, който много люби, него никой не люби; не любете много, за да ви люби една.

Въшките най-добре познават мързеливите жени.

Фабриците са фабрики не само за разни произведения, но и на сиромаси и разни болести.

Учител, който не се уважава от обществото, в което живее, не може да се уважава и в училището.

Хубавите цветя растат по боклуците, а хубавите поети и стихове се предизвикват от мизерията.

Богатият, когато счупи чашата, с която пие, повече скърби и се отюхва, отколкото когато счупи сърцето на приятеля си.

Болен да бъдеш е по-лесно, отколкото болен да гледаш.

Човек престава да бъде човек от оня момент, от който възлюби парите.

Не вярвам аз, че в света може да се направи някакво добро, без да не се е направило и зло.

Искаш ли да накараш бърлицата да подлудее, не му отговаряй и не се брани от хулите му.

Искате ли да нямате много врагове, не давайте дружбата и приятелството си на много лица, защото на стотях само един за в бъдеще ще ви остане приятел, а другите — врагове.

Неоженените са поезията на света, а оженените — прозата.

Първата необходимост на задомен мъж е револвера, защото ще стане нужда да убие себе си от жена си или другото за жена си.

Сиромасите теглят от големците, а големците от жените си. Господи, дай на сиромасите добри жени, а на големците — зли, ако искаш да се уравниш теглата им.

Ако искаш да смятат хората, че лъжеш, говори истината, защото всичките лъжат и не вярват, че ти говориш истината.

Първата несполука е винаги знак за бъдеща сполука и който се отчайва от първите несполуки, той не трябва да се надява някога за сполуки.

Днес сто нещастия да ви се случат, не тъжете, но веднъж да ви се допее — пейте!

Този, който си позволява всичко да говори, позволява си и всичко да върши; и този, който позволява всичко да му говорят, разен е на този, който говори.

Човекът е колело, което се върти около своето „аз“, което играй ролята на ос. Тая ос до тоя час и отсега нататък не вярвам другаде да се опре, освен на кисията и на жената.

¹ Сб. Прослава на Цанко Церковски. София, 1922, стр. 95.

² Архив на Ц. Церковски, инв. № 289.

Всеки човек трябва да има три имена: едното за домашните му и интимните му; другото е за подписване и разписване или официално; третото трябва да бъде идеално, към което той трябва да се стреми и да изразява духа му.

Който работи като вол, той не може да разсъждава по-добре от това животно.

В родното си място само подлият приживе може да бъде възвеличен, а умният — никога.

Момите до 20 години са злато, на 23 стават сребро, на 25 години стават никел, на 28 стават бакар, на 30 стават просто динени кори, а като такива те не могат да имат други обожатели, освен патките.

Настоящото почти не ни се харесва: то мяза на зелени плодове, които за да ни привлекат, за да станат вкусни, нужно е да узреят — да стане това настояще минало.

Радвайте се на враговете си, защото едничките те, които със своите постоянни интригувания и бърбене за вас доказват вашето съществуване и значение в обществото, в което живеете.

В разумните хора: принципите, идеите, убежденията и възгледите никога не стават причина за гонение и ненавист.

Има една болест, която по своята сила надминава всички други психически и физически болести. Тая болест е любовта и там, гдето тя се яви, другите болести изчезват или се не чувствуват.

На честните си врагове човек много повече дължи за своето име и чин, но на безчестните си приятели нищо не дължи.

Който много хортува, него малко хора го слушат. Хортувайте малко, за да ви слушат много.